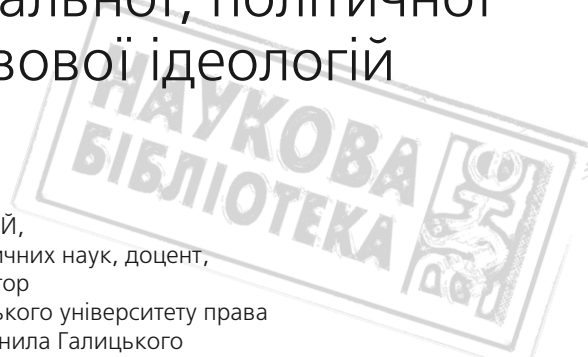

Методологічні підходи до визначення взаємозв'язку національної, політичної та правової ідеологій

Андрій ЛУЦЬКИЙ,
кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

26

Проаналізовано основні методологічні підходи до розкриття сутності механізмів взаємозв'язку національної, політичної і правової ідеологій та визначено варіанти їхнього впливу на суспільство. На основі окремих прикладів відображено наявні ідеологічні взаємодії. Охарактеризовано ключові механізми, що детермінують процес творення ідеологій, зокрема, національної. Виокремлено стадії правотворчості, котрі відіграють провідну роль у процесі взаємодії правової та політичної ідеологій.

Ключові слова: національна ідеологія, політична ідеологія, правова ідеологія, ідеологічні різновиди, механізми та структура ідеології, ідеологічний взаємозв'язок.

Проанализированы основные методологические подходы к раскрытию сущности механизмов взаимосвязи национальной, политической и правовой идеологии и определены варианты их влияния на общество. На основе отдельных примеров отражены существующие идеологические взаимодействия. Охарактеризованы ключевые механизмы, детерминирующие процесс создания идеологии, в частности, национальной. Выделены стадии правотворчества, которые играют ведущую роль в процессе взаимодействия правовой и политической идеологии.

Ключевые слова: национальная идеология, политическая идеология, правовая идеология, идеологические разновидности, механизмы и структура идеологии, идеологическая взаимосвязь.

Оскільки ідеологічна складова притаманна різним сферам суспільного буття, феномен правової ідеології можна розглядати як систему ідей, теорій і понять, що відображають і оцінюють ставлення людей до права. Проте вона існує не в ідеологічному вакуумі, а має тісний взаємозв'язок із політикою та національним контекстом – тобто з національною та політичною ідеологіями.

Відповідно, під час проведення комплексного аналізу правової ідеології як теоретичної основи для віддзеркалення правових процесів, що відбуваються у країні, особливу увагу треба приділяти визначенню рівня взаємовідношення та взаємовпливу національної, політичної та правової ідеологій.

Філософсько-правовий зміст поняття «ідеологія», принципи її поділу на національну, політичну і правову розкриваються у працях І. Бондаревич, В. Бурдяк, М. Недюхи, В. Панченка, А. Пахарєва, Л. Ющенко, М. Вебера тощо.

За визначенням більшості дослідників, політична ідеологія пов'язана з відображенням громадянським та суспільством у цілому навколишньої дійсності у макровимірі, тобто крізь призму політичних установок певної країни, її влади, внутрішніх та зовнішніх політичних відносин [2, с. 87]. Система політичних ідей ґрунтується на політиці, котру можна охарактеризувати як відносно самостійну сферу діяльності соціуму, що постійно транс-

формується під впливом історичних процесів та потреб людини у масштабі великих груп (населення певної території) [8, с. 207]. У більшості випадків ці потреби пов'язані з перманентною необхідністю розширення та модернізації матеріального виробництва й внесенні змін до життя суспільства як такого.

Формуванню певних шляхів (напрямів) розвитку людства також сприяють культурні зміни самосприйняття індивідів. Сукупність їх наростаючих потреб створює блоки інтересів, що розподіляються між соціальними групами, до складу яких належать окремі члени суспільства чи ті особи, котрі хочуть стати його частиною. Задоволення цих потреб та виправдання сподівань соціальних груп є базовими завданнями, виконання котрих покладається на владу (див. монографію М. Недюхи [5]). Власне, на думку М. Недюхи, наша держава (яка і є відображенням влади) поки що не може впоратися з цією місією. Більше того, українське суспільство, активно демонструючи потенціал розвитку, піднялося на щабель вище владного механізму, який гальмує процес соціальних змін [6, с. 27].

За умови неможливості одномоментного розв'язання цих проблем поступово формуються плани чи ідеї їхнього подолання. Враховуючи масштаби країн і співтовариств держав, ці ідеї та плани утворюють «систему мрій» великої кількості громадян певного суспільства

(суспільств), які прагнуть удосконалити своє буття. Так, на нашу думку, формується початкова політична ідеологія – система ідей-відповідей на певні глобальні питання.

Вона зберігає характеристики початкової суспільної течії до моменту виникнення конфронтаційних протиріч із конкуруючими політичними ідеологіями, адже кожна з них є носієм власних, характерних для неї інтересів, що виявляються через колективну свідомість. Після появи таких суперечностей початкові ідеологічні форми набувають характеристик, необхідних для подолання та врегулювання конфліктів і задоволення інтересів прихильників інших суспільних течій.

Загалом, питання «Що є первинним: політична чи правова ідеологія?» не втрачає своєї актуальності. Відтак доцільно зазначити, що розвиток цих ідеологій відбувається паралельно, адже вони існують у тісному взаємозв'язку та доповнюють одна одну. Правова ідеологія інтегрується до системи політичної ідеології, виконуючи функцію свого роду базису, фундаменту.

На зразок правової та політичної, національна ідеологія також є формою суспільної свідомості, проте вона знаходить свій безпосередній вияв крізь призму визначення приналежності суб'єкта до певної нації [4, с. 115]. Це відбувається на основі процесів самопізнання і розвитку національно-культурної єдності та патріотизму [7, с. 23].

Національна ідеологія не спирається на прагнення реалізації прав та свобод певної суспільної групи чи соціуму в цілому. Вона, скоріше, сприяє адаптації правової та політичної ідеології на теренах окремої держави.

Адже саме національна ідеологія відстоює пріоритетність політичних, економічних, духовних характеристик корінної нації, її мови, культури й традицій. А це – важливий чинник прогресу в розвитку будь-якої держави.

Серед недоліків або небажаних наслідків імплементації національної ідеології слід зазначити наявність негативних форм поведження корінних жителів із представниками інших націй. А відтак, бажаними особливостями внутрішньосуспільної взаємодії можуть вважатися співпраця і взаємодопомога між етнічними або національними макро- та мікрогрупами; небажаними – зневажливе ставлення до інтересів представників інших народів та етнічних меншин, зверхність і прагнення до їхнього соціального підпорядкування (що є прямою передумовою виникнення націоналізму та екстремізму).

У цьому контексті також простежується взаємозв'язок між національною, політичною і правовою ідеологіями, адже остання запобігає виникненню небажаних виявів першої, а друга забезпечує офіційну підтримку та популяризацію оптимальних варіантів їх обох.

Отже, можна констатувати, що, на основі використання політико-правових механізмів, національна ідеологія «опікується» престижем та піднесенням рівня суспільної і духовної значущості етносу, народу чи нації шляхом реалізації їхніх інтересів у процесі розвитку країни та її населення.

Порівняльний аналіз аналогічних особливостей у досліджуваних нами ідеологічних різновидах поданий у таблиці.

Таблиця

Порівняльний аналіз по аналогічних особливостей у досліджуваних нами ідеологічних різновидах

Вид ідеології	Національна ідеологія	Політична ідеологія	Правова ідеологія
Формує та розвиває:			
- мислення	етнічне, національне	патріотичне	правове
- відчуття	національної належності до нації, етносу; національної гордості; національної ідеї	приналежності до громадянського суспільства	правосвідомості
- уявлення про	історію народу; національне структурування території; батьківщину	народний суверенітет	правове життя; бажані культурно-побутові умови
- характер	чуттєвий, виступаючи духовним, емоційним феноменом	культурний, виступаючи етичним феноменом	раціональний, виступаючи когнітивним феноменом
Має недоліки:			
- когнітивні	поділ світу на «своїх» і «чужих»	гіперідеологізація, котра руйнує політику, роблячи її нефункціональною, нездатною визначати і вирішувати суспільно важливі завдання;	відмежування життєвих реалій від теоретичних моделей; можливі зловживання та фрустрація
- духовні	тісний зв'язок із релігійними переконаннями та нетерпимість до представників інших конфесій	використання релігійних переконань для збільшення прихильності або спотворення уявлень електорату про певні політичні партії (проголошення їх «єретичними»)	

По суті, наведені параметри, маючи певну специфіку, знаходять своє відображення в рамках усіх досліджуваних ідеологій. Відтак взаємозв'язок цих течій ґрунтується на філософії вдосконалення й оптимізації суспільно-національних відносин усередині певного народу та в процесі налагодження контактів між окремими країнами.

Наявні точки дотику між ідеологічними напрямками розкривають усю повноту соціальних відносин, визначають економічні та політичні чинники життєдіяльності суспільства, сприяють різнобічному розвитку свого носія – певного народу або країни. Взаємозв'язок між ідеологіями забезпечує підтримку національно-державного прогресу: стимулює національне самовизначення; допомагає поєднанню національних та інтернаціональних інтересів; сприяє установленню рівноправності націй, створенню умов для вільного розвитку національних мов та культур, представництву національних кадрів у владних структурах тощо.

Взаємний зв'язок національної, політичної і правової ідеологій визначається низкою специфічних особливостей, що їх зближують: вони є складовими елементами суспільної свідомості; підживлюються на тлі економічного, культурного та духовного розвитку суспільства; включені до історичного процесу. Така ідеологічна взаємодія універсальна, адже здатна охоплювати найрізноманітніші галузі діяльності, аспекти думки й поведінки, визначаючи їхній напрям, цілі та засоби (образ мислення, особливі інтереси тощо). Вона тісно пов'язана з процесом зіставлення ідеалів, конкретних завдань і можливостей, які посідають центральне місце в суспільному житті. Відповідно, уможливленню визначення провідної системи ідеалів і цінностей, які прагне практично впровадити певна країна. Тобто відбувається процес ідеалізації – вибору цілей та визначення орієнтації такого вибору.

Національна, політична та правова ідеології мають однакову активність і тісно пов'язані з боротьбою різноманітних думок, поглядів, рішень, програм. Вони можуть поляризуватися на основі позитивних і негативних оцінок за принципом «так – ні», поділятися на «праві» та «ліві», прогресивні та реакційні тощо, в той самий час маючи здатність до досягнення компромісів і взаємоприйнятних рішень [1, с. 94]. Ураховуючи це, природним є безпосереднє об'єднання цих суспільних течій у межах єдиного політико-ідеологічного комплексу.

Неабияке значення взаємозв'язку національної, політичної і правової ідеологій полягає у здійсненні повномасштабного впливу на громадян та суспільство – звернення не тільки до їхнього розуму, а й до почуттів, що виокремлює певні відтінки соціального буття (ціннісне ставлення). Воно розкривається на основі типології соціальної дії М. Вебера [3, с. 243], котра трактується як ціле-раціональна, ціннісно-раціональна, традиційна чи афективна. Адекватність сприйняття перелічених дій народом відображає ефективність наявного ідеологічного впливу.

Національний, політичний та правовий напрями ідеологічного впливу можуть розглядатися на таких рівнях:

1) концептуально-теоретичному, або рівні соціальної філософії, суперідеології. На ньому створюють концепції розвитку держави, розробляють нові системи цінностей, здатні регулювати поведінку людини на всіх інших рівнях;

2) програмно-політичному, чи, власне, ідеологічному. На цьому рівні система ідей, цінностей, ідеалів

набуває форми цілей, «перекладається на мову» партійно-політичних програм, вимог, статутів, норм, гасел, передбачає вироблення стратегії і тактики дій. Тобто разом з ідеологічними цілями, розробляється питання методів і засобів їх досягнення з допомогою вироблення відповідних нормативних правил;

3) актуалізованому, або рівні масової свідомості, ідеології. Він визначає ступінь засвоєння масовою свідомістю ідей, цілей, ідеалів і цінностей відповідних ідеологій.

Ще однією особливістю взаємозв'язку національної, політичної і правової ідеологій є те, що ослаблення громадської підтримки ідеологічних засад держави згубно впливає на низку суспільно значущих процесів, зокрема, призводячи до втрати контактів між особою і державою, призупинення національної та державної самоідентифікації.

Зазначені ідеології чинять істотний вплив на ефективність функціонування механізмів правотворення, націоналізації, консолідації народного суверенітету та громадянського суспільства. Крім того, на сучасному етапі вони дають змогу зрозуміти й осмислити політико-правові тенденції в розвитку держави та суспільства в цілому.

На нашу думку, взаємозв'язок національної, політичної і правової ідеологій можна назвати комплексним підходом до оптимізації ідеологічної атмосфери певної країни. Однак ідеологічний чинник присутній не лише в межах держави як окремого суб'єкта, а й у її відносинах із зовнішнім світом.

Внутрішня сторона взаємодії трьох ідеологічних течій характеризується їхньою приналежністю до правосвідомості та включенням до системи механізмів дії права. Соціальний суб'єкт дії права (суспільство та його члени) у своїй свідомості трансформує економічні, соціальні, політичні та інші потреби, виробляє власні уявлення і погляди на прогресивний розвиток країни.

Зовнішній ідеологічний аспект механізму взаємодії національної, політичної та правової ідеологій можна розглядати у двох площинах, коли:

1) ідеології (в сукупності) є частиною соціального середовища. Взаємодіючи з іншими соціальними умовами (культурними, економічними тощо), вони виступають рушійною силою розвитку країни та суспільства;

2) ідеологічні засоби належать до неправових (соціальних) засобів регуляторних процесів. Зокрема, вони впливають на моральне та правове виховання, наукове обґрунтування права, прогнозування соціальних наслідків правотворчості та правозастосування тощо.

У принципі, всі види ідеологій (не лише три досліджувані різновиди) відчують вплив права. Однак через свою специфіку, найтісніший зв'язок із ним має саме правова ідеологія, адже, як частина правосвідомості, є не тільки джерелом права, а й об'єктом його впливу.

Отже, аналіз взаємозв'язку національної, політичної і правової ідеологій доводить, що:

1) всі види ідеологій є продуктом свідомості, тому вони є взаємозумовленими, а в сукупності становлять складову суспільно-політичного життя держави – її ідеологічний комплекс;

2) кожна з цих ідеологій представлена відповідною системою ідей, цінностей та програм їх реалізації: правова відображає правосвідомість, національна – патріотичне самоусвідомлення, політична – реалії та перспективи становлення державного устрою;

3) усі три ідеології мають однакові структуру, рівні та механізми впливу на суспільство.

Список використаних джерел

1. *Бондаревич І. М.* Філософія: Навч. посіб. / І. М. Бондаревич. – К.: Алерта, 2013. – 239 с.
2. *Бурдяк В. І.* Політика і права людини: [підручник: для студ. вищ. навч. закл.] / В. І. Бурдяк, С. Д. Василенко, В. І. Веренько. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2011. – 536 с.
3. *Вебер М.* Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер. – К.: Основи, 1998. – 534 с.

4. *Донцов Д. І.* Націоналізм / Д. І. Донцов. – К.: Стебеляк О. М., 2011. – 255 с.

5. *Недюха М. П.* Правова ідеологія українського суспільства: Монографія / М. П. Недюха. – К.: МП Леся, 2012. – 399 с.

6. *Недюха М. П.* Світоглядно-теоретичні засади правової ідеології / М. П. Недюха // Віче. – № 21. – 2009. – С. 27–30.

7. *Панченко В. Г.* Ідеологія сучасного українського націоналізму: економічний аспект: Монографія / В. Г. Панченко. – Д.: Акцент, 2012. – 103 с.

8. *Ющенко Л. І.* Політика суспільного життя / Л. І. Ющенко. – 2-е вид., допов. – Чернівці: Лозовий В. М., 2011. – 431 с.

Methodological Approaches to Determine the Correlation between National, Political and Legal Ideologies

Andrii LUTSKYI,
Ph.D. in Law, Assistant Professor,
Vice-Rector of the King Danylo
Galytskyi
University of Law of Ivano-Frankivsk

The key methodological approaches to determine the correlation mechanisms of national, political and legal ideologies are analyzed. The alternative ways of their influences on society are defined. On the basis of existing examples, the ideological correlations are presented. The key mechanisms determining the process of ideologies' formation, especially the national one, are characterized. The stages of lawmaking which are crucial for the process of the correlation between legal and political ideologies are distinguished.

Keywords: national ideology, political ideology, legal ideology, ideological types, mechanisms and structure of ideology, ideological correlation

Whereas the ideological component is inherent to different spheres of public life, the phenomenon of legal ideology can be considered as a system of ideas, theories and concepts which represent and estimate people's attitude towards the law. However, this system does not exist in an ideological vacuum but has close inter-relations with politics and national context, i.e. with political and national ideologies.

Correspondingly, whilst making a complex analysis of legal ideology as a theoretical basis reflecting the legal processes in the country, one should pay special attention to the determination of the level of correlation and mutual influences between national, political and legal ideologies.

The philosophical and legal essence of the concept 'ideology', the principles of its division into national, political and legal ones have been considered in the works of I. Bondarevych, V. Burdiak, M. Weber, M. Nediukha, V. Panchenko, A. Pakharev, L. Yushchenko, etc.

According to the definitions given by many researchers, political ideology is connected with the reflection of reality in macro-dimension by a citizen and society as a whole, that is through the prism of the political views which exist in a particular country and are supported by its authority and its internal and external political relations [Burdiak, 2011: 87]. The system of political ideas is based on politics. The latter